

Таране Алідості та Шахаб Хоссейні у фільмі «Комівояжер». Режисер Асгар Фархаді. Іран. 2016.

це мірами і деструктивною силою соціальних мереж, що з кримінальним поспіхом формують суспільну думку й з однаковою легкістю (залежно від поставлених завдань) можуть перетворити людину в героя або злодія (зараз важко пригадати, який фільм з такою ж чіткістю ставить проблему нашестя інтернет-натурішів, які теж долучаються до тотального панування над умами). У фіналі, так і не зумівши довести свою правоту, але будь що намагаючись зберегти гідність, Рахім опиняється у висхідній точці історії – повертається до боргової тюрми. Давня як світ притча про честь і достоїнство – категорій більш ефемерних, ніж гроші, але незрівнянно більш важливих для вишуканої особистості – здобуває етичну перевагу над фарисейством, якому підвладні чи не всі державно-суспільні інституції світу.

Трансформація «чесної людини» в справжнього «героя», котрий, вирвавшись із «обрідлого світу», рушає у «вільне плавання» – провідний сюжет стрічок Фархаді, до яких він сам пише сценарії. В Тегерані, передмісті Парижа, крихітному іспанському містечку – на східному й західному полюсах – крупним планом іранський режисер знімає по суті один і той же фільм, тема якого нині перебуває на маргінесі культури. Його герої – не сторонні спостерігачі тупика завершеної історії, де ніби на вітряному перехресті – непривітно й незатишно. Це люди, які намагаються активно змінювати своє життя, адже воно завжди одне.

Відповідно до головної теми, метафори й манера режисерської оповіді у Фархаді прозорі, а символічність кіномови не знає декоративного орнаменту. При майже повній відсутності «модних» акцентів на візуальних образах, кінематограф Фархаді зворушує глядача чітко вибудованою драматургією, гострим сюжетом, відточеним до блиску психологічним портретом кожного персонажа, котрий змінюється з кожним поворотом сюжету. Його самобутнє «іранське кіно» – цілком розмовне, з розвинутими напруженими діалогами, що зближує його з класикою європейської традиції, а в деяких аспектах доповнює й розвиває її.

Наталя Половинка: «Ми зараз Богом обраний народ. У всьому трагізмі і у всій величі»

Розмовляла Вікторія Котенок

Наталя Половинка (н. 1965, с. Ольгопіль на Вінниччині) – акторка театру і кіно, співачка, викладачка, культурно-громадська діячка, лауреатка Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2006), заслужена артистка України (2020). Закінчила Вінницьке музичне училище ім. М. Леонтовича та Львівську державну консерваторію ім. М. Лисенка (клас фортепіано професорки Марії Тарнавецької). З 1988 до 2007 року – акторка та музична керівниця Театру імені Леся Курбаса. Ролі: Муза («Сад нетанучих скульптур» і «Сніг» за поемами Ліни Костенко), Мати, Люда («Між двох сил» і «Закон» за Володимиром Винниченком), Йоганна та Прочанин («Апокрифи» за Лесею Українкою), Євдокія Романівна («Сни» та «Забави для Фауста» за Федором Достоєвським), Галя-Причинна-Україна («Марко Проклятий, або Східна легенда» за поезіями Василя Стуса) та ін. У 1991 році проходила стажування у Центрі Єжи Гротовського (Понтедера, Італія). 2001 року спільно з режисером Сергієм Ковалевичем засновує міжнародний мистецький центр «Майстерня пісні», який працює до 2010 року. Створивши оригінальну методологію роботи з голосом, проводила майстерні голосу та співу в Колумбійському, Пенсільванському, Єльському університетах (США), Уельському університеті (Велика Британія), викладала в студії «Ательє» Міжнародного інституту Єжи Гротовського (Польща). З 2008 року солістка та викладачка Державної академічної чоловічої хорової капели хлопчиків та юнаків «Дударик» (Львів). У 2010 році створює Львівський муніципальний театральний художньо-дослідницький та освітній центр «Слово і голос», в якому є художньою керівницею та акторкою. Співпрацює з Івано-Франківським театром ім. І. Франка. Знялася у фільмах: «Брати. Остання сповідь» Вікторії Трофименко (2013), «Попа зоною/Тера» Нікона Романченка (2018), «Мати Апостолів» Зази Буадзе (2020) та ін. Лауреатка міжнародних театральних, музичних та кінопремій.

Традиція засобами театру

– *Розкажіть детальніше про специфіку театрального центру «Слово і голос», який ви заснували.*

– Це не тільки театральний центр, а ще освітній і дослідницький. Ми досліджуємо Традицію: розуміємо її як передання знання – як ЖИТИ, як БЕРЕГТИ ЖИТТЯ. Це знання нам передає наш рід з рук-в-руки, в текстах і записах: через народні пісні, традиційні тексти, давні духовні напиви (ірмолойний спів). Я проводжу майстер-класи по співу акторському та зокрема ірмосів. На час квіду прилаштувалася це робити онлайн. Загалом у нас було понад

Наталія Половинка у фільмі «Мати апостолів». Режисер Заза Буадзе. 2020.

200 онлайн-лекцій за ці два пандемічні роки. Співпрацюємо з режисерами Сергієм Ковалевичем¹ і Валерієм Більченком². Сергій Ковалевич очолює семінари за Лесею Українкою, Стусом, Сковородою; Валерій Більченко провадив акторський курс, потім режисерський. Всі ці майстерні складають Український вільний театральний університет – УВТУ.

А в цілому дорогу «Слово і голос» я б назвала «Традиція засобами театру». Театр як спосіб передання знання, через поєднання традиційної пісні і театральної класичної практики. По суті це унікальний центр не тільки для Львова, а й для Європи. Бо у ньому сплелися науки Єжи Гротовського, Кліма, Сергія Ковалевича, Валерія Більченка. Це творення театру українського, відкриття саме наших джерел театру. Про них, до речі, нам колись сказав ще Гротовський: «Ви розумієте, що справжня неймовірно велика сила зараз оголюється, бо у вас починає створюватися держава, ви починаєте ставати самі собою і вона починає проявлятися. Будьте свідомі цієї сили». Нині згадую його слова і бачу цю силу вповні, коли ми стаємо одним цілим, щоб стримати напад і агресію мегатонного зла. І в нас вистачає духу, радості, гумору, волі до життя не тільки це стримувати, а й розбивати...

– ...боротися і перемагати...

– Так... Розсікати як той меч «обоюдоострий». Гротовський казав, щоб ми були свідомі цієї сили. А найбільше, за його словами, вона звучить у нашій пісні: «Пісня – це живе знання вашого народу, вона несе енергію, і ви повинні вчи-

тися у своїй пісні, який має бути ваш театр». Для мене це був просто бальзам на душу, бо я це знала. А на той момент пісня уже була таким собі фоном в українських театрах.

Після навчання у Гротовського ми зустрілися з Сергієм Ковалевичем і він мені сказав: «Пісня – це найвишуканіша поезія українська. І це – готова драматургія, яка дає енергію і не повинна бути фоном. Пісня може творити виставу і це буде не концерт, а театральна художня багатомірною форма». З того часу ми з ним і почали працювати. Почали з проекту ІРМОС. Потім я пішла з Театру імені Леся Курбаса власне через те, що мені замало було прояву сили пісні. З Сергієм 2001 року ми створили Мистецький центр «Майстерня пісні», продовженням якого у 2010-му став центр «Слово і голос».

І нині в учнях я вже бачу, що в них посіяне таке зерно, яке буде рости і рости. Це зерно, власне, служіння – коли ти на перше місце ставиш не своє я, а оцю таємницю, яку несе пісня. Взагалі за створення центру «Слово і голос» я вдячна моїй мамі, Олені Никифорівні Колісник. Бо вона дзвонила і казала: «Доця, ти багато їздиш по світу. Пісня, яку ти несеш до людей, зцілює, збирає, оживляє їх. Але там її не понесуть далі. Ти повинна вдома створити такий центр Традиції. І хай у тебе з'явиться лише два учні, але вони зможуть передавати знання і вміння далі». І вона мала рацію.

Сьогодні – це просто садок

– Акторів Івано-Франківського театру можна теж назвати вашими учнями.

– Це той самий випадок, коли зерно потрапило в родючу землю. Ви не повірите, але вони так гарно не співали. Коли вони вперше привезли «Солодку Дарусю» до Львова, пригадую Таїсія Литвиненко сказала: «Боже, як вони співають...». І я раптом прозріла: а коли вони це встигли, адже вони так не співали?!

Коли ми працювали над «Дарусею», вони тільки вчилися співати. Голоси мали, але... Вони, певно, й самі це вже не пам'ятають. І не можу сказати, що це я зробила: розчистила дорогу і вказала керунок, а далі Бог їм так помагав, що вони росли і росли... І, правда, сьогодні – це просто садок.

¹ Сергій Ковалевич – режисер, педагог, науковець, театральний антрополог, автор проєктів «Майстерня пісні», «Пісня Пісень», «Свідectво для Персифалія», режисер Театрального центру «Слово і Голос», ведучий численних майстерень в Україні, країнах Європи та світу.

² Валерій Більченко – режисер театру і кіно, лауреат театральних премій за вистави «І сказав Б», «Вишневий сад» та ін. Після виїзду до Німеччини в кінці 1990-х стає режисером в театрі Томаса Остермайєра «Вагаске» в Берліні. Від 2017 року співпрацює з Театральним центром «Слово і голос». Поставив з Наталією Половинкою кілька вистав у Львівській опері та філармонії.

Не тільки в співоному, а й в акторському плані. Бог так дає, що у них приживається багато добрих речей.

– Разом з Ростиславом Держипільським ви спільно створили вистави «Солодка Дафуса», «Нація» за Марією Матіос і «Вона – земля» за Василем Стефаніком?

– Так, в «Дарусі» та «Нації» я робила музичну режисуру. А в «Вона-Земля» ця співпраця стала ще тісніша – ми обоє є режисерами вистави. Ростик сказав: «Прийшов час знову твого потужного майстер-класу». Кожного разу з такої майстерні в театрі починався новий етап розвитку. Бо вони дуже швидко все схоплюють. Важко завжди починається, треба всіх налаштувати, але потім виникала нова енергія, нова хвиля розвитку, покоління нових акторів... Так сталося і на «Землі»: прийшли такі налякані, мов косулі, молоді актори, які тільки закінчили навчання. Хлопці співали, дівчата ні. Чутливі, але маловміючі. Я просила підібрати матеріал для майстерні і за ніч Ростислав вирішив, що то має бути проза Стефаніка. І з цього майстер-класу народилося рішення і жанр... І дуже швидко, за місяць зробили виставу.

– Ви ж і граєте у цій виставі?

– Так, головну роль – Матері. Роль Батька грає Олег Цьона, мій чоловік. Вважаю, що ця роль одна з його найкращих. Образ Батька у Цьони – багатовимірний, глибоко драматичний. Він говорить до пташки, до коня, до землі, до неба, свариться з Богом, кажучи про своїх синів: «Я тобі не кажу – верни, я тобі кажу – покажи гроби!...» Прекрасна сценографія Держипільського: він зі старої декорації зробив іконостас, який одночасно є воротами, колізеєм і остовом хати. Схоже ми зараз можемо бачити на світлинах з Маріуполя... Оці обгорілі стіни і більше нічого. Цей обгорілий іконостас... Чорно-біле вирішення костюмів – теж ідея режисера.

А музика народжувалася на самій майстерні. Звучать духовні напиви і народні пісні. Актори всю виставу текст Стефаніка читають як отці у церкві під час служби. Режисер Сергій Ковалевич після перегляду вистави сказав: «Це така панахида». Вона виникла одразу після Небесної сотні, а тепер присвячена нашим воїнам, які жертвують свої життя за нас. Ми думали, що вже більше такого не буде... Ми думали, що боєм під Крутами усе закінчиться, потім, що Небесною сотнею... Зараз треба розбити корінь оцього зла, назавше! З Божою поміччю розбити цього антихриста.

Мама проходить всі кола пекла

– Ви зіграли також маму у фільмі «Мати Апостолів»...

– А ще у фільмі «Поза зоною» Нікона Романченка. Це короткометражна стрічка, у роботі над якою було знято багато матеріалу, тож режисер згодом випустив повний метр. Він отримав назву «Тера». Цей фільм трохи зупинив Зазу Буадзе, який писав сценарій на мене (героїня його фільму і співає, і досліджує народну пісню, і родом з Вінниччини, як і я). Та коли режисер дізнався, що я граю маму, яка їде шукати сина у фільмі Нікона Романченка, він засумнівався і почав пробувати іншу актрису. Але все-одно за два тижні до початку зйомок раптом подзвонив і сказав: «Прощу. Я

вам роблю пропозицію. Не відмовте». (Сміється) І це було таке взаєморозуміння... Я дуже полюбила Зазу Буадзе як режисера, якось я його почула з пів слова. А він дуже мало говорив і разом з тим, помагав відкривати цю роль через себе. У нас вийшов гарний творчий тандем.

– У цьому фільмі у вас дуже об'ємний образ. Це не просто мама. Це мати-земля, мати-батьківщина, Богородиця-Мати... Хто чи що надихало вас на цю роль?

– Чесно, я про це навіть не думала... Заза ще в першій розмові задав об'єм міфу, сказавши, що це катабазис (з давньогрецької κατάβασις) – сходження в Пекло. (Пауза) І розказав свою історію. Коли почалася війна в Грузії, його батько сказав йому з братом: хтось один піде на війну, а другий має залишитися зі мною. Обоє хотіли йти воювати і висували свої аргументи чому. Тоді батько сказав: тягніть жереб. Випало молодшому. Згодом прийшла новина, що брат пропав безвісти. І Заза поїхав шукати його. Брата врятувало те, що Заза знайшов його. Він був контужений і не пам'ятав хто він. На моє питання: «Як він сьогодні?», – режисер відповів: (весело, сильно) «Здоровий! О-такий богатир!!!»...

Отже, Мама, за сценарієм, проходить всі кола пекла, спускається на саме дно, в епіцентр зла. Вже, підсумовуючи тепер, розумію: образ створили роки пережитої війни від 2014 року, об'єм погляду режисера, а тон задала реальна мама, прототип героїні. Продюсери показали сепарське відео, де мама їде полем до розбитого літака, щоб забрати останки сина... (Пауза) Яке це достоїнство, водночас смирення та сила. (Тихо) Як вона йде... Присідає на крило літака... Щось шепоче, а можливо молиться чи говорить до сина... (Пауза) У неї нема сліз. Прямая спина. Сепари збили її сини, а тепер знімають на телефон...

Оце стало камертоном. Цей образ вже в мені назавжди. Це завдяки їй образ матері у фільмі і весь фільм допомагають людям відкрити в собі те місце в серці, яке «прежде всіх війн». Де мир є споконвічною якістю людини. Це в жодному разі не псевдодуховна і дуже ядовита ідея «замирення зі злом». А це відкриття того миру, який нам дарований, з яким ми народилися... Сьогодні в цій війні ми боронимо і свій дім, і цілий світ – і в першу чергу це боротьба духовна. Нині люди багато моляться і це дуже допомагає та підтримує наших воїнів. На перешкоді стають інколи наші сльози чи наша розсіяність на інформацію. Маємо більше молитися, аніж читати новини, більше обіймати людей довкола себе, більше довірятися Богу.

– Ви, можливо, зустрічалися з цією реальною матою?

– Мені писали про неї люди, які бачили фільм у Вінниці: «Настане час і ми обов'язково познайомимо Вас з Нею». Не треба прискорювати. Жінка мовчазна, зрідка з ким-небудь зустрічається. Петро Олар, який недавно організував нам культурно-дипломатичний тур Литвою, де ми співали ірмоси в храмах і показували цей фільм, сказав, що тепер кожна мама в Україні – це Мати Апостолів.

Ворога треба здолати і зброєю, і духовно

– Як виникла назва фільму?

– Він мав називатися «Повернення». В сюжет режисер

хотів закласти пісню Богині Живи. Дохристиянську, яка тримає цей рід. На що я сказала Зазі, одразу після прочитання сценарію: «У мене є пропозиція, яка є і умовою. На сьогоднішній день нас не зцілює Богиня Жива. Ми вже не знаємо її. Натомість знаємо Богородицю і що вона нас реально рятує. Вберігала у Першу світову війну, у Другу і зараз захищає. Тож давайте це буде пісня до Богородиці. А ще – це мають бути дві пісні, які зливаються в одну». Першою стала духовна – ірмос Успіння Богородиці «Апостоли от конец землі», друга – народна, найдавніша весільна «Мати сина родила». Режисер одразу погодився, і коли ми зняли першу сцену в Києві, Заза сказав: «А знаєте, фільм буде називатися “Мати апостолів”». Тому, що у тексті ірмоса є історія з Апокрифів. Богородиця отримала звістку від Сина, Христа, що буде йти до нього. Вона прибрала своє ложе, лягла на нього, а все подвір'я накрила хмара; коли вона розвіялася, на подвір'ї стояли апостоли, які проповідували в різних країнах світу. Чому Бог їх так чудом зібрав? Бо вони дуже любили Марію... Це не міф, це правда, і вона увійшла в Апокриф. Були усі апостоли, окрім Фоми. Знаєте, коли я втратила свого першого чоловіка, я зрозуміла як апостоли полюбили маму Ісуса. Мама мого Василя стала для мене ним. Моїм вчителем, всім, що ніс мій чоловік. Так і для апостолів, для яких Ісус був братом, батьком і другом, його Мама стала їх матір'ю, підтримкою в їхній вірі. Вони її тіло супроводжували до гробу. А на третій день до цього місяця дістався Фома. Це був план такий Господній. Він почав плакати: як так, що його не було. Та саме завдяки цьому усі дізналися правду: коли Фомі відкрили гроб Богородиці, то там тіла не було – Господь з тілом забрав її на небо. І таким чином люди отримали звістку, що вона не тільки мама Бога – Марія сама свята. Так і виникла назва – бо у фільмі Софія стає матір'ю усім, кого рятує.

– Фільм отримав багато нагород і продовжує збирати премії на міжнародних фестивалях. У тому числі, за найкращу жіночу роль. На якому фестивалі вам вдалося особисто побувати?

– Так, фільм відгукується у серцях людей в різних країнах світу. Я була на фестивалі в Терні, який організував Ватикан. На ньому є два журі: одне – екуменічне, що складається зі священників з різних країн, які самі є кіномитцями (знають художні чи документальні стрічки), друга – художня. І хоча вони не радилися між собою, але кожне визнало «Мати апостолів» найкращим фільмом Terni Film Festival, тема якого – Popoli e Religioni (Народи і Релігії).

На цьому фестивалі ми отримали 4 нагороди, в тому числі за найкращу жіночу роль.

Потім вони нам зізналися в дечому. Як ви знаєте, політика в Італії дуже проросійська. Одне і друге журі боялося, що їх приймуть після цього як провокаторів. Але вони пішли на ризик і в результаті були дуже задоволені: «Ми повірили вам як людям. Ми побачили як ви про це розповідаєте, співаєте». А ми після показів збиралися на спільну вечерю, розмовляли, часом співали... А коли переглянули фільм, то їх вразила та правда, яка там є. Повірили нам і вирішили, що не будуть боятися політичних ходів щодо їхнього рішення.

А перші фестивалі, на яких він з'явився, а це в Нью-Йорку, Канаді, Іспанії, одразу почав отримувати багато нагород. (Сміється) Була одна ніч, коли я отримала одразу дві нагороди – «Best acting» і «Best actor» – в Америці та Канаді! І недавно на престижному фестивалі у Варшаві «Echa Katynia» ми отримали головну нагороду. Всього фільм має вже 51-ну, а я – 6 нагород. Нині він запитаний. Люди хочуть бачити правду, хоч події зображені 2014 року, але ж суть та сама. Це та ж сама енергія – те ж саме зло, антихрист. І ворога треба здолати і зброєю, і духовно.

Ми всі стали – одно

– Повномасштабна війна на території України триває вже майже два місяці. За цей час, які події чи люди викликали у вас захоплення чи навпаки обурення?

– Ще у перші дні війни, я писала на своїй фейсбук-сторінці, що при такій кількості болю, я ніколи не знала такої духовної радості від єдинства (навмисне вживаю це старослов'янське слово, яке походить від слова єдиний). Ми всі стали – одно. Проявилася глибинна якість цієї землі і роду. Скільки нас українців і нашу державу критикували, я завжди знала (це все була моя сила, віра), що мій народ по суті своїй добрий, благодій, несе мир, має велику силу життя, святкування життя. І ця сила є непереможна, бо це сила Святого Духа. Вона є в піснях, наших давніх текстах. Звучала, звучить і не перестане бути. Я її чула у моїх бабунь Гані і Марії, і досі чую у моєму татові – Юхиму Івановичу Коліснику. І ми всі досі дивуємося, коли збираємося родиною, – звідки у нього береться ця радісна сила жити. Він не перестане відкривати багатство життя, тішитися йому! І дай Боже йому здоров'я! Фізик за фахом, але як любить землю, все життя на ній трудиться. З діда-прадіда ми були заможними селянами, мали широкі поля і працювали на них. Наше село останнє пустило до себе москалів. Але їм так і не вдалося знищити його. І досі мій Ольгопіль на Вінниччині – великий, щороку по три молодших класи набирає в школі. Сім'ї не тікають, діти родяться. І чомусь в ньому досі така шляхетна вдача, порядок, господарність. З мого села вийшли лауреати Нобелівської премії.

І у моєму татові є ця сила, що в нашому народі: цілий день трудитися. От і спека 40 градусів, і всі вже попадали, а тато продовжує працювати і ще й пісні співає. У мене співає вся родина, але батько – найліпше. Коли ми збираємося на весілля чи хрестини, так співаємо, що земля гуде до неба.

Так, оця сила, гумор, радість жити – якість, що я знала завжди про свою країну. Ця сила піднялася з-під землі, об'єднала нас з небом і крізь нас звучить. Це моя велика радість, яка не згасає. Бо це Божа підтримка і вона не згасає. Ми зараз Богом вибраний народ. У всьому трагізмі і у всій величч. Як ми стоїмо, так вистійть світ. І я тішуся, що поляки, литовці, латиші це так само розуміють. А от в Італію, Францію, Німеччину, до мадярів ще треба їхати (посміхається).

– Дай Боже вам сили і витримки виконувати цю духовну і просвітницьку місію.

Квітень 2022 (Львів)